
СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ПІДХОДИ ДО РОЗБУДОВИ ЗАПОВІДНИХ І ЕКОЛОГІЧНИХ МЕРЕЖ.

**Любомир ЦАРИК, д. геогр. н., професор,
Петро ЦАРИК, к. геогр. н., доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

ПЕРСПЕКТИВНИЙ РЛП «ПОДІЛЬСЬКЕ НАДЗБРУЧЧЯ»

Концепція РЛП почала формуватись в Україні наприкінці 80-х років минулого століття, у 1990 році з'явився перший в Україні РЛП «Дністровський каньйон», надхненником створення якого виявився Микола Петрович Чайковський. Станом на 1993 рік в області було створено три РЛП, серед яких парк у Тернополі - «Загребелля». Перспектива створення ще як мінімум восьми РЛП була обґрунтована науковцями кафедри геоecології... ТНПУ у 2006 році у монографічному дослідженні «Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика» [1].

Потреба організації нових РЛП в області була підтверджена у 2009 році при обґрунтуванні схеми регіональної екомережі Тернопільщини. Багатофункціональні природоохоронні території, якими стали регіональні ландшафтні парки виникли через те, що функціонування національних парків в різних державах світу довело про їх соціально-природоохоронну спрямованість. РЛП мали відвернути увагу відвідувачів від особливо цінних природних ландшафтів і задовольнити зростаючі рекреаційні потреби місцевого населення.

Концепція першого природного парку як заповідної території була обґрунтована на першому всесвітньому конгресі з національних парків, що відбувся в Сієтлі у 1962 році. 60-річний досвід функціонування таких парків з різними назвами (природних, ландшафтних, регіональних) дав можливість розробити концепцію розвитку мережі РЛП в Україні і з початку 90-х років минулого століття застосовувати її в практиці охорони природи.

На відміну від НПП РЛП можуть створюватися поблизу міст і в їх межах, дозволяють враховувати змінність природних умов, високі антропогенні навантаження, найбільш повно проявляти

соціальні функції – задовольняти потреби міських жителів у місцях відпочинку, організувати пізнавально-просвітницькі форми відпочинку в регіонах з високим ступенем освоєності ландшафту. РЛП характеризує розширений спектр їх функціонального призначення. До рекреаційної і природоохоронної функції тут долучаються функції охорони історико-архітектурних об'єктів, сприяння еколого-соціально-економічному розвитку території, організації екоосвіти відвідувачів, туризму та проведення наукових досліджень і моніторингу.

Однак з 1993 року нових РЛП в області так і не сформовано, що зменшило темпи розбудови заповідної справи в області. Тому метою даної публікації вважаємо привернути увагу даній категорії заповідання, як одній із найбільш перспективних в нинішніх умовах. Серед пропонованих - **перспективний РЛП “Подільське Надзбруччя”**.

РЛП “Скала-Подільське Надзбруччя” знаходиться на відстані усього 15 км від м. Борщів, і 120 км автошляхом (127 км залізницею) від м. Тернопіль. Територією парку проходить автомобільна дорога регіонального значення Татарів – Косів – Коломия – Борщів – Камянець-Подільський, а також автошлях територіального значення Іване-Пусте – Гермаківка - Скала-Подільська, курсують численні пасажирські автобуси. Також територією парку проходить залізнична лінія Скала-Подільська – Вигнанка – Тербовля – Тернопіль.

Пропонована для заповідання територія розташована у Чортківському районі Тернопільської області між населеними пунктами Рудка, Іванків, Гуштинка, Мушкатівка, Цигани, Скала – Подільська, у тому числі у межах кв.кв. 45-99 Скала-Подільського лісництва ДП «Чортківське лісове господарство» (лісове урочище «Дача «Скала-Подільська»), прилеглих до лісових урочищ угідь. Максимальне рекреаційне навантаження за типами ландшафту для РЛП “Подільське Надзбруччя” складає для паркового – 14,2 осіб./день/га; для лісового – 12,1 осіб./день/га; для нелісового – 13,7 осіб./день/га. Потенційна рекреаційна ємність РЛП за сезонами: зима – 9,5 тис. осіб., літо – 14,9 тис. осіб

Площа проєктованого РЛП “Подільське Надзбруччя” пропонується орієнтовно 4000 га, з яких площа заповідної зони – 59 га, зони регульованої рекреації – 2100 га, площа зони

стаціонарної рекреації – 50 га, площа господарської зони – 1800 га.

Територія парку розташована у південно-східній частині Тернопільської області у межах Тернопільської структурно-пластової рівнини, що, порівняно з оточуючими грядками, займає більш низький рівень у рельєфі. Поверхня рівнини плоска, слабохвиляста, злегка нахилена на південь-південний – схід. Її абсолютні позначки в межах парку сягають 302 – 290 м. Природні комплекси представлені міждолинними хвилястими (балочними) рівнинами з опідзоленими і звичайними чорноземами, а також крутими схилами річкових долин, вкритими грабово-дубовими лісами. Естетично привабливо виглядають скелясті береги р. Збруч в районі смт. Скала – Подільська – так звані “стілки”.

За кліматичними умовами територія парку знаходиться в Південному кліматичному районі, що характеризується найбільш сприятливими умовами для літніх видів рекреації (найбільша тривалість періоду з комфортними і субкомфортними умовами). Комфортні погоди панують тут починаючи з червня (30% – комфортні, 50-70% субкомфортні погоди), практично весь липень, і більшу частину серпня. Для зимових видів рекреації характерне переважання субкомфортних умов.

Гідрографічна мережа представлена рр. Збруч та Циганська. Річка Збруч, лівий доплив Дністра, має каньйоноподібну долину, із звивистим річищем, трапляються пороги, ширина 15 – 25 м, глибина до 2,5 м. Швидкість течії в межень – 0,2-0,6 м/с. На берегах розміщені численні зони відпочинку. Річка може використовуватися для сплавів на плотах, каное, байдарках. Річка Циганська, ліва притока Нічлави, з V – подібною, іноді каньйоноподібною долиною. На р. Збруч знаходиться П'ятничанське водосховище, на якому в основному здійснюються неорганізовані форми рекреації, сприятливе для короткотривалого відпочинку і відпочинку вихідного дня. На р. Циганська знаходиться Мушкатівське водосховище, на якому здійснюються організовані (на основі турбази “Збруч”) і неорганізовані форми рекреації, сприятливе для короткотривалого і довготривалого відпочинку і відпочинку вихідного дня. Дещо обмежуючим фактором рекреаційного використання р. Циганська і Мушкатівського водосховища є посередня якість води, яка є важливою для пляжно-купального відпочинку, і необлаштованість

пляжів, а також значна кількість завалів, мілин, перекатів, дамб і ГЕС, що є перепонами для сплаву річкою. Збруч.

Природна рослинність представлена грабово-дубовими лісами: граб звичайний, дуб звичайний та скельний, в'яз гірський, береза бородавчаста, липа серцелиста, клен гостролистий, клен польовий, зрідка – береза, осика, черешня.

Тваринний світ представлений ссавцями: кроти, їжаки, заєць-русак, дикі свині, козулі звичайні; птахами: шпак звичайний, жулани, зозуля і іволга звичайні, горлиці, зеленяки, славки чорноголові, чаплі; земноводними: трав'яна і гостроморда жаби, квакша, червоночерева кумка, звичайна і зелена ропухи; плазунами: прудка та живородяща ящірки, зрідка трапляються мідянки.

Функціональне зонування території РЛП “Подільське Надзбруччя” показано на картосхемі (рис. 1).

Основу **заповідної зони** проєктованого РЛП будуть складати 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, 1 ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, 5 ботанічних, 1 геологічна і 1 зоологічна пам'ятки природи місцевого значення загальною площею 59,2 га, що складає 1,5 % від площі РЛП. (табл. 1)

Зона регульованої рекреації охоплюватиме більше 70% площі парку. В цій зоні мають бути прокладені і обладнані маршрути екскурсій. В лісах є умови для розвитку любительської рекреації, а водосховища сприятливі для рибної ловлі і пляжно-купального відпочинку.

Зону стаціонарної рекреаціїв межах перспективного РЛП пропонується виділити в смт. Скала-Подільська, де буде розмішуватися адміністрація парку, також готелі “Веста”, “Тридев'яте царство”, оздоровчий комплекс “Збруч”.

Господарська зона. До неї відносяться освоєні території, на яких ведеться традиційне господарство.

Згідно з Регіональною схемою вказана територія знаходиться в зоні Збручанського міжрегіонального екологічного коридору та Циганківського екологічного коридору місцевого значення, а згідно з оновленою схемою фізико-географічним районуванням - у межах Західно-Подільської височинної області Західно-Українського краю, зони широколистяних лісів Східно-Європейської рівнини. Земельні ділянки площею 2332 га

перебувають у користуванні ДП «Бережанське лісомисливське господарство», 558 га земель належить до земель запасу та земель, не наданих у власність і користування [2].

Таблиця 1

Перелік об'єктів природно-заповідного фонду, що складатимуть заповідну зону РЛП "Подільське Надзбруччя"

Назва об'єкту	Площа, га	Категорія, тип заповідності	Розташування	Коротка характеристика
Урочище "Подільська бучина" в Іванкові	20	Ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення	с. Іванків, Скала-Подільське л-во, кв. 93,94,97,98.	Унікальний залишок Подільської бучини, що відзначається найвищою продуктивністю і біологічною стійкістю – еталон гено-фонду.
Відслонення силуру в Скала-Подільській	0,10	Геологічна пам'ятка природи місцевого значення	смт. Скала-Подільська, правий берег Збруча, біля фортеці	Типове відслонення силурійських відкладів скальської серії.
Скала-Подільська діброва	12,90	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	Скала-Подільське л-во, кв. 74 в.6,10	8Д1Я1Г, 80р., Б-1, п -0,7, dc-32 см, Нс-24 м, Д2, запас на 1 га 280 куб. м.
Куртина дуба червоного	0,20	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	Скала-Подільське л-во, кв. 74 в.1	10 Дч, 90р., Б-1, п -0,9, dc-60 см, Нс-30 м, Д3, запас на 1 га 220 куб. м.
Скала-Подільський парк	26	парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.	Смт. Скала-Подільська, територія турбази	Парк заснований в кінці XVIII ст. в ландшафтному стилі. У парку зростає 98 видів, різновидностей і

			"Збруч".	форм деревно-чагарникових порід.
Іванківські липи	0,20	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	На околиці с. Іванків	Десять 200-річних лип дрібнолистих діаметром понад 100 см.
Скала-Подільський ясен	0,02	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	Скала-Подільське л-во, кв. 55 в.3	Ясен віком 160 років і діаметром 103 см.
Вікові дуби	0,08	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	Скала-Подільське л-во, кв. 109	Чотири 200-річні дуби діаметром 112-118 см.
Скала-Подільська колонія чапель	10,5	Зоологічна пам'ятка природи місцевого значення	Скала-Подільське л-во, кв. 85 кв.12	Протягом двох десятиріч в кронах дубових насаджень селяться сірі чаплі.

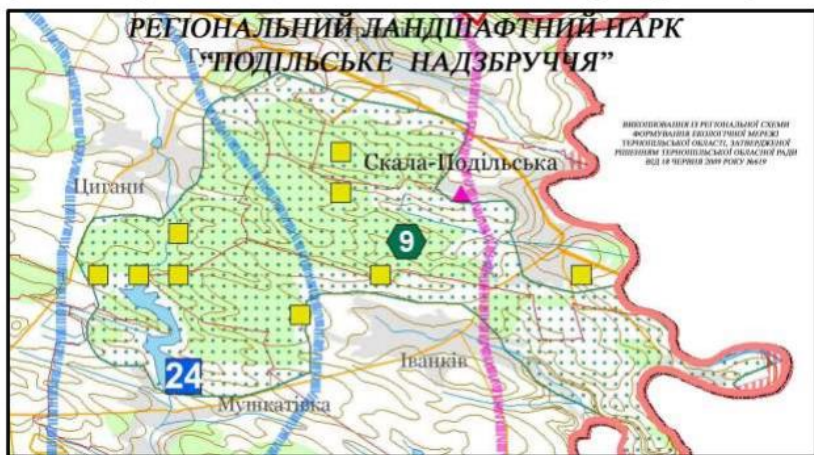

Рис.1. Межі регіонального ландшафтного парку «Подільське Надзбруччя» [2]

Типовий Подільський ландшафт з цінними лісовими та лучно-степовими угрупованнями. Територія перспективна для

розвитку екологічного і пізнавального туризму. Створення регіонального ландшафтного парку сприяло б активізації підприємницької діяльності, розбудові рекреаційної інфраструктури, розробці туристичних маршрутів, еколого-освітніх стежок, впорядкуванню місць масового відпочинку, і що найважливіше, долученню рекреантів до організованого відпочинку.

Література:

1. Царик Л.П. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика. – Тернопіль: навчальна книга «Богдан», 2006 – 256 с.
2. <https://oda.te.gov.ua/diyalnist>

Ігор П'ЯТКІВСЬКИЙ,

заступник начальника управління начальник відділу формування екологічної мережі, природних ресурсів, екологічного моніторингу і зв'язків з громадськістю управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації

СУЧАСНИЙ СТАН МЕРЕЖІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Минуло сто років від дня народження Миколи Петровича Чайковського – відомого українського природознавця та природоохоронця, фундатора заповідної справи на Тернопіллі. Саме за час його роботи в природоохоронних органах з 1967 по червень 1996 року ним особисто виявлено близько 300 об'єктів загальною площею 100 000 га із 542 загальною площею 116547,87 га, удосконалив існуючу систематизацію об'єктів природно-заповідного фонду. Він є автором 5-ти реєстрів природно-заповідного фонду області (1972, 1977, 1980, 1985, 1997), двох книг: «Пам'ятки природи Тернопільщини» і «Дністровський каньйон», які одержали заслужену оцінку

Природно-заповідний фонд носить виховну, патріотичну, музейну, наукову, освітню, історико-культурну, природоохоронну, естетичну, етичну, лікувально-оздоровчу, релігійну цінності. Заповідні території та об'єкти є основою збереження генофонду рослинного і тваринного світу, типових і рідкісних ландшафтів,